

Investigating the Impact of Legal Foreign Investment Financing Barriers on Iran's Economy

Mohammad Javad Sami

Assistant Prof., Department of Law, Apadana
Institute of Higher Education, Shiraz, Iran.

Elham Derki *

Master's Student of Financial-Economic Law,
Apadana Institute of Higher Education, Shiraz, Iran.

Abstract

Public support for foreign investment is a tool to achieve economic growth and development in the development program of countries, especially developing countries. Therefore, the study of criteria and factors of investment attraction is one of the most important fields of study for economists. Financing agreements with foreign banks answer one of the biggest problems of the economy and can be answered; One of the problems that the Iranian economy is currently facing is the lack of financial resources for the implementation of various projects, and most manufacturing companies in the country today are struggling with the problem of lack of financial resources. Although foreign investment has more advantages than financing contracts and is a priority, but in any case, the problem of lack of sufficient financial resources to carry out investment projects with these contracts can be solved. The important thing to keep in mind is that concluding these contracts is an issue, and doing projects and repaying loans is the other side of the story. Pay the loan installments on time so that what happened in the early 70's does not happen again. We should note that these financing should not cause foreign currency debts for the country in the next few years, if project management is efficient enough, we can use these resources and improve the structure of the economy. In this descriptive-analytical article with interest It is a collection of library resources in which the relationship between finance and foreign investment and its impact on the Iranian economy has been studied.

Keywords: economics, financing, foreign investment, finance, legal barriers

Received: 02/November/2021

Accepted: 17/January/2022

eISSN: 2783-4204

ISSN: 2783-3631

بررسی تأثیر موانع حقوقی فاینانس در سرمایه‌گذاری خارجی بر اقتصاد ایران

محمدجواد سامی

استادیار بخش حقوق مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران.

الهام درکی *

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق گرایش مالی اقتصادی، مؤسسه آموزش عالی آپادانا، شیراز، ایران.

چکیده

حمایت همگانی از سرمایه‌گذاری خارجی، ابزار نیل به رشد و توسعه اقتصادی در برنامه‌های مدون کشورها، به‌ویژه ممالک در حال توسعه است. از این رو، بررسی معیارها و عوامل جذب سرمایه‌گذاری از مهم‌ترین زمینه‌های مطالعاتی اقتصاددانان محسوب می‌شود. قرارداد فاینانس با بانک‌های خارجی می‌تواند پاسخگوی مشکلات اقتصادی و برطرف‌کننده نیازها باشد. در حال حاضر، یکی از مسائل مطرح در اقتصاد ایران، کمبود منابع مالی برای اهداف بلندمدت پنج‌ساله بوده و بیشتر بنگاه‌های تولیدی کشور با این معضل بزرگ مالی دست‌وپنجه نرم می‌کنند. سرمایه‌گذاری خارجی در قراردادهای فاینانس از مزایای فراوانی برخوردار است. اولین معضل انعقاد قرارداد سرمایه‌گذاری، حل مسائل مالی این گونه پیمان‌ها خواهد بود. عقد قرارداد فاینانس، یک طرف مسئله و تکمیل پروژه و بازگرداندن وام، طرف دیگر ماجرا است. باید توجه داشت که منابع مالی حاصل از فاینانس به پروژه‌هایی با بازدهی مناسب اختصاص باید تا بتوان اقساط وام را به‌موقع پرداخت نمود. مبدا مواردی مشابه اتفاقات دهه هفتاد میلادی تکرار شود. همچنین، با ایجاد بدهی ارزی برای کشور در آینده همراه نباشد. هرگاه مدیریت پروژه کارا باشد، می‌توان از این منابع استفاده صحیح داشت و ساختار اقتصاد را بهبود بخشید. این مقاله به روش توصیفی-تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به بررسی رابطه فاینانس با سرمایه‌گذاری خارجی و تأثیر آن بر اقتصاد ایران پرداخته است.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد، تأمین مالی، سرمایه‌گذاری خارجی، فاینانس، موانع حقوقی

مقدمه

در شرایط کنونی با گسترش روزافزون گردش مالی بین‌المللی با انواع سرمایه‌گذاری از جمله وام‌های بلندمدت، کمک‌های بلاعوض، سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی روبرو هستیم. سیر تحول و نوسان‌های شکل گرفته در ورود سرمایه‌های خارجی، بیشتر متأثر از تحولات سیاسی و اوضاع و احوال خاص این کشورها از جمله ایران در مقاطع گوناگون بوده است.

با توجه به شاخص‌های اقتصادی، این نتیجه به دست می‌آید که بعد از انقلاب اسلامی، ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی توفیق چشمگیری نداشته است چراکه شرایط لازم برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی از قبیل تأمین امنیت، ثبیت اقتصادی و شرایط ثبات سیاسی وجود نداشته و در ضمن، شاهد نوسانات ارزی بوده و هستیم. فقر عمومی و عدم پس‌انداز، مشخصه غالب کشورهای در حال توسعه است. کمبود امکانات و تجهیزات در این کشورها منجر به عدم تحقق نرخ ثابت شاخص‌های اقتصادی شده و کمبود سرمایه، آنان را ناچار به استقراض منابع خارجی نموده است. اختلاف کشورهای آمریکای لاتین و اروپایی با آمریکا بر سر معیار حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، ضرورت همدلی و هماهنگی دولت‌ها را بیش‌ازپیش نمایان می‌سازد (Kuijper, 2014: 9). از این رو، تأمین منابع مالی خارجی و تنوع روش‌های اجرایی، پیش‌نیاز اقتصاد کشورهای در حال توسعه خواهد بود.

ضرورت و پیشینه تحقیق

پدیده فاینانس در پروژه‌های سرمایه‌گذاری روی عرصه اقتصادی اثر می‌گذارد. این موضوع، رشد اشتغال و رفاه را به دنبال دارد. ترفیع صنایع بزرگ و عوامل رشد در معیشت آحاد جامعه تأثیر گذاشته که قابل احساس است. چالش اساسی تأمین منابع مالی کشور، اتکا به فاینانس بوده که به دلیل سهل و ممتنع بودن آن، مدیران دولتی را کم‌رغبت به استفاده از این روش نموده است.

از اوایل دهه ۸۰ میلادی، اقبال دول مختلف به روش‌های سرمایه‌گذاری خارجی افزایش یافت، تا جایی که نمودار اولیه آن در سال ۲۰۰۷ به بالاترین مقدار خود رسید. مراکز اقتصادی به بررسی اثرات ریسک سرمایه و وام بانک‌های آمریکایی پرداختند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، بانک با بهره‌گیری از سیاست مبتنی بر استراتژی معین می‌تواند درآمد بیشتری را با کنترل ریسک و ایجاد تنوع در دارایی‌ها حاصل نماید. یوسفی کشکا (۱۳۹۰) در مقاله "بررسی روش‌های تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی در شرایط تحریم و جذب سرمایه"، با توجه به شرایط سیاسی کشور و مشکلات اقتصادی، ریسک سرمایه‌گذاری در ایران را بالا می‌داند. از سوی دیگر، با توجه به وابستگی زیاد ایران به درآمدهای نفتی، اگر قیمت نفت خام به شدت کاهش یابد، کشور با بحران بدهی مواجه خواهد شد. در نتیجه، شرکت‌های اقتصادی بر تحقیق و بررسی و ارزیابی تکنیک‌های مالی در شرایط تحریم خواهند افزود. در سال ۱۳۹۰، فراهانی و فرجی در پژوهشی به ابزارهای جدید تأمین مالی از شیوه انتفاعی اجاره و سفارش تولید، ساخت و تحویل در موعد مقرر و غیرانتفاعی قرض‌الحسنه اشاره داشته و به بررسی آن‌ها پرداختند. نتایج این پژوهش بیانگر فواید بسیار مالی در تولید و تقویت منابع، کاهش ریسک و جبران نقدینگی و ایجاد تنوع در پرتفولیو سهامداران بود (اسماعیل‌زاده و امیری، ۱۳۹۴: ۸). علی شیری و شمس عراقی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "تأمین منابع مالی و سرمایه‌گذاری"، با نگاهی بر روند ورود و جذب سرمایه‌گذار خارجی در ایران، با رشد مستمر و پیوسته آن طی سال‌های اخیر مشخص می‌کنند که ایران در سیاست‌ها و برنامه کلان کشور بلکه سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی، اقدامات گسترده و متنوعی را انجام داده است تا بتواند ضمن ایجاد جهش در حجم سرمایه‌های خارجی، روند رو به رشد آن را نیز حفظ و تقویت نمایند. ایشان تلاش نمودند تا ضمن معرفی ظرفیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری، فعالیت‌های انجام‌شده را به تصویر بکشند. علمدار

و شاکری (۱۳۹۳) به بررسی مدیریت در انتخاب روش تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی پرداخته و وجود چالش‌ها و موانع بسیار در مسیر تخصیص فاینانس مصوب‌شده به بدنه دستگاه‌های اجرایی را دلیل ممانعت در هر دو روش تأمین مالی می‌دانند. آنان پژوهش خود را به‌صورت مطالعه میدانی و مراجعه حضوری انجام داده‌اند. میزان حمایت قانون از سرمایه‌گذار توسط کریشنا مورتی^۱ (۲۰۱۶) بررسی شده که طبق پیشنهاد وی، در کشورهایی که از نظر ساختارهای حقوقی و قانونی در وضعیت ضعیفی به سر می‌برند، لازم است علاوه بر تضامین ارائه‌شده توسط دولت، مجری پروژه نیز تضامینی به سرمایه‌گذار ارائه نماید. مسئله‌ای که در این سال‌ها، همواره مانع ورود سرمایه خارجی به ایران شده، نه نرخ پایین سوددهی پروژه‌ها و نه عدد پایین حجم سرمایه‌گذاری موردنیاز (مورد تأکید مکرر مسئولین) بلکه مخاطرات گوناگون موجود در فضای کاری ایران است. حال سؤال اصلی این است که آیا فاینانس و سرمایه‌گذاری می‌تواند تأثیر چشمگیری بر اقتصاد ایران داشته باشد؟ آیا ارتباط منطقی بین فاینانس و سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد؟ امروزه، بیشتر کشورها سعی بر سوق قوانین سرمایه‌گذاری به سمت عدم تبعیض بین سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی می‌نمایند تا بتوانند بر نحوه تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران خارجی جهت ورود سرمایه، اثرگذار باشند و آثاری چون تزلزل در حقوق مالکیت، محدودیت و آزادی ورود و خروج ارز، بروکراسی اداری جهت کسب مجوزهای لازم و تصمیم ناگهانی سیاسی (منجر به ناامنی محیط سرمایه‌پذیر) را کم‌رنگ نمایند. سرمایه‌گذاری خارجی، علاوه بر مواجهه با مشکلات حقوقی و قانونی در کشور با موانع دیگری چون معضلات کسب‌وکار حاکم بر اقتصاد داخلی نیز روبرو است. در این مقاله به معرفی انواع سرمایه‌گذاری خارجی، عوامل مؤثر بر جذب سرمایه در ایران، معرفی نیاز حمایت حقوقی و رفع موانع و رسیدن به اهداف رشد سرمایه خارجی پرداخته شده است.

تعریف فاینانس و سرمایه‌گذاری

با تأمین مالی در فضای امن است که کشور میزبان می‌تواند از سرمایه خارجی جهت توسعه و رونق اقتصادی بهره‌مند شود. لذا سرمایه‌گذاری خارجی یکی از جدیدترین و مؤثرترین ابزارهای اقتصادی محسوب می‌شود. این پدیده زمانی اتفاق می‌افتد که یک فرد یا یک کسب‌وکار، مالک ده درصد یا بیشتر از سهام یک شرکت خارجی باشد. اگر سرمایه‌گذار، سهام کمتر از ده درصد یک شرکت خارجی را در اختیار داشته باشد، طبق تعریف صندوق بین‌المللی پول، بخشی از پرتفولیو^۲ سهام وی محسوب شده و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شمرده نمی‌شود. راه رسیدن به اهداف مالی، افزایش حجم دارایی‌ها و سرمایه‌های موجود در یک مجموعه طی یک دوره مالی مشخص است. در حقیقت، سرمایه‌گذاری، تحقق تجمع سرمایه و دارایی است. در حقوق بین‌الملل، نتیجه جابه‌جایی ارز، تجهیزات، تکنولوژی یا مواد از کشور خارجی سرمایه‌گذار به کشور پذیرنده سرمایه از خارج را سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌دانند. این فرآیند به‌منظور انتفاع پروژه‌ها و مراکز بزرگ اقتصادی که به‌صورت مشارکتی و یا غیرمستقیم در عواید ناشی از فعالیت سرمایه‌گذاری دخیل هستند، انجام می‌شود. نحوه بهره‌برداری از تکنولوژی، تجهیزات و وجوه وارده، مهم‌ترین علت تفاوت در سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت آزاد است.

شیوه تأمین مالی خارجی و چگونگی روش‌های استقراض

کشورهای سرمایه‌پذیر بعد از دریافت وام از مؤسسات مالی یا کشورهای قرض‌دهنده، موظف به بازپرداخت اقساط آن هستند. عمده‌تأمین مالی در ایران به دو صورت شکل می‌گیرد (فیضی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹):

۱- اخذ تسهیلات اعتباری از مؤسسات مالی و بانک‌های خارجی

۲- اخذ تسهیلات از بانک‌های توسعه (بانک توسعه اسلامی، بانک جهانی)

بانک‌های ایرانی تحت نظر و مشاوره بانک مرکزی با برخی از بانک‌های دول صنعتی، تفاهم‌نامه و موافقت‌نامه رسمی منعقد می‌نمایند (موافقت‌نامه پایه) و طبق آن، بانک‌های خارجی تا سقف و میزان معینی تسهیلات ارزی به بانک‌های ایرانی اعطا می‌کنند. البته قابل ذکر است که در ایران، بیشترین بهره از تسهیلات تأمین شده از منابع خارجی را دولت خواهد برد چرا که اکثر طرح‌های عمرانی و زیربنایی کشور در اختیار دولت قرار دارد.

روش‌های تأمین مالی پروژه‌ای

فاینانس، روش اعتباری و کوتاه‌مدتی است که برای تأمین مالی طرح‌های سرمایه‌ای، خرید تجهیزات، ماشین‌آلات و ادوات خطوط تولید و اجرای پروژه‌های بزرگ عمرانی و کلان کشور استفاده می‌شود. تسهیلات اعطاشده در این روش توسط شرکت‌های بیمه ضمانت و تأمین اعتبار می‌شوند. قراردادهای این نوع، با وجود خط اعتباری فعال، زیر نظر بانک مرکزی منعقد می‌گردد. در حقیقت، این نوع تسهیلات، بلندمدت بوده و مؤسسات و بانک‌های خارجی هیچ‌گونه کنترل و نظارتی در نحوه اجرا و هزینه‌های آن ندارند؛ فقط در سررسیدهای مشخص شده، اصل و سود را از تسهیلات گیرنده و یا بانک‌های تضمین‌کننده دریافت می‌کنند.

یوزانس^۱: روشی برای تأمین استقراض کوتاه‌مدت از طریق ورود کالا و خدمات، دانش فنی و فناوری بوده که به صورت نسبه است و فروشنده طی توافق، اصل قیمت کالا را در زمان مشخص بعد از تحویل دریافت می‌کند. در این توافق، مبلغی را که به عنوان سود در نظر گرفته‌اند، هنگام سررسید مطالبه می‌کنند.

وام‌های بین‌المللی: روشی که در آن بانک‌ها و مؤسسات خارجی اعطای تسهیلات، بعد از انجام اقتصادسنجی، امکان‌سنجی و برآورد توجیه‌پذیری طرح اقتصادی، اقدام به واگذاری وام به صورت مشروط با نظارت خود می‌نمایند. روش‌های سرمایه‌گذاری: شیوه سرمایه‌گذاری غیر قرضی، روشی است که هیچ‌گونه تضمینی نسبت به ریسک سرمایه‌گذار در آن وجود ندارد. صاحب سرمایه تمام مسئولیت را نسبت به ریسک برگشت منابع و اصل سرمایه متقبل می‌شود.

سرمایه‌گذاری خارجی: تأمین مالی غیر قرضی دارای متدهای مختلفی از جمله سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و غیر سهمی، سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار و قراردادی است.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از نظر آنکتاد^۲ (UNCTAD): نوعی سرمایه‌گذاری بلندمدت که سود حاصل از آن توسط شخص حقیقی یا شرکت حقوقی به عنوان سرمایه‌گذار خارجی در کشور سرمایه‌پذیر رصد شده و کنترل آن را بر عهده می‌گیرد. از دیدگاه سازمان تجارت جهانی (W.T.O)^۳، زمانی که یک سرمایه‌گذار ساکن در یک سرزمین (کشور مبدأ)، دارایی در کشور دیگری (کشور میزبان) را با قصد مدیریت خریداری کرده، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اتفاق می‌افتد.

هر دو نوع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سهام پرتفولیو می‌تواند از طریق مشارکت در سرمایه سهام بنگاه‌ها، بخشی را در کشور میزبان در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی توسعه دهد.

سرمایه‌گذاری غیر سهمی، نوعی از سرمایه‌گذاری خارجی است که بدون حضور سرمایه‌گذار، کلیه هماهنگی و نظارت بر نحوه اجرای طرح سرمایه‌گذاری شده و کنترل برنامه همکاران سرمایه‌گذار خود را در کشور سرمایه‌پذیر مدیریت می‌کند. در این شیوه، خدمات از طرق مختلفی همچون قرارداد لیسانس (واگذاری اجازه مالکیت فکری به

1. Usance.

2. United Nations Conference on Trade and Development: کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل

3. World Trade Organization.

دیگران)، مدیریت، اعطا حق امتیاز به یک شرکت جهت فروش تولیدات به غیر و برون‌سپاری انجام می‌شود (علی‌شیری و شمس عراقی، ۱۳۹۲: ۵۵).

سرمایه‌گذاری قراردادی

در این نوع از سرمایه‌گذاری، ترتیب قراردادی که صرفاً نه با هدف تأمین منابع مالی بلکه به منظور برخورداری از منفعتی از قبیل اولویت‌دهی به طرح‌های دارای توجیه اقتصادی، پرهیز از طرح‌های غیرموجه، برخورداری از توان فنی و مدیریتی بخش خصوصی داخلی یا خارجی، توزیع ریسک میان دولت و بخش خصوصی، سرمایه‌گذاری با کیفیت بالا برای بهره‌مند شدن از منافع طرح و منطقی بودن زمان و هزینه اجرای طرح خواهد بود، نیازمند مشارکت بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی است.

سرمایه‌گذاری خارجی و مشکلات فاینانس در ایران

سرمایه‌گذاری خارجی علاوه بر تأمین سرمایه، عامل تعیین‌کننده نرخ رشد اقتصادی برای آینده نیز به شمار می‌رود. از مهم‌ترین مزایای این فرآیند می‌توان به مواردی از قبیل نفوذ به بازارهای جهانی و توسعه صادرات کشور، انتقال نسبی دانش، دستیابی به تکنولوژی پیشرفته و ارتقاء توانایی سازمانی و آشنایی با شیوه‌های نوین مدیریت اشاره کرد. جریان سرمایه در سرتاسر جهان به‌سوی کسب و کارهایی با پتانسیل رشد بالا سرازیر می‌گردد. سرمایه‌گذاران به دنبال بهترین نرخ بازگشت سرمایه همراه با کم‌ترین ریسک تحمیلی هستند. این انگیزه سود، فارغ از رنگ پوست ساکنان یک سرزمین، عقاید مذهبی و یا دیدگاه‌های سیاسی است. سرمایه‌گذاری خارجی باعث می‌شود شرکت‌ها، شعبات خود را خارج از یک کشور یا صنعت معین و یا سیستم اقتصادی خاص، تنوع بخشند. این تغییرات، همواره موجب افزایش بازگشت درآمد می‌شود، بدون آنکه ریسک تحمیل‌شده را افزایش دهد.

نبود سیستم مؤثر جهت عزل و نصب مدیران با محوریت شایسته‌سالاری منجر به انتصاب‌های شتاب‌زده و بعضاً نالایق می‌شود. از دیگر ابهام‌های مهم موجود برای سرمایه‌گذاران خارجی در سازمان‌های اقتصادی ایران، فقدان اطلاعات شفاف و قابل‌اتکا جهت تصمیم‌گیری است. تأمین‌کننده مالی برای تصمیم‌گیری جهت مشارکت یا اهدای وام، نیازمند دسترسی به گزارش و مجموعه داده‌های شفاف در خصوص عملکرد شرکت یا پروژه مورد بحث است. فقدان سازوکارهای لازم برای تهیه و راستی‌آزمایی این اطلاعات، خطر سرمایه‌گذاری بر اساس داده‌های نادرست را بالا برده و تأمین‌کننده مالی را از مشارکت و مخاطره کردن بر حذر می‌دارد. در ضمن، بسیاری از شرکت‌های فعال در صنایع مختلف، از بی‌انضباطی مالی و نبود فرایندهای مؤثر و کارا در زمینه مدیریت ریسک رنج می‌برند. وجود سیستم‌ها و فرآیندهای حاکمیت شرکتی مدرن، از منافع سرمایه‌گذاران شرکت از جمله تأمین‌کننده مالی خارجی حفاظت می‌کند. طبعاً نبود آن، زنگ خطری در خصوص تضاد منافع میان مدیران سازمان و سرمایه‌گذاران است که می‌تواند به قیمت از دست دادن ثروت برای تأمین‌کننده مالی تمام شود. عوامل متعددی به‌عنوان مانع اصلی بر سر راه جذب سرمایه‌گذاری خارجی وجود دارد که به‌اختصار به این موارد اشاره خواهیم کرد:

۱- عوامل اقتصادی

از عمده موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی می‌توان به عدم ثبات اقتصادی، گسترش نامتعارف پیکره دولت، سیاست‌های نادرست و ناکارآمد تجاری، نبود زیرساخت‌های سخت‌افزاری و فیزیکی مناسب، ضعیف بودن مدیریت بنادر و گمرکات کشور و عدم تدوین قوانین حقوقی کارآمد و کنترلی و بازدارنده، همچنین نبود سیاست‌های تشویقی

مناسب نام برد. در ذیل به بخشی از این عوامل اشاره می‌شود. اخذ مالیات مضاعف از سرمایه‌گذاران خارجی و عدم هماهنگی و تناسب قانون‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی با قوانین کشورهای صاحب سرمایه از موانع مهم اقتصادی محسوب می‌شود. همچنین، تغییرات بی‌رویه مقررات و بخشنامه‌ها، ثبات محیط سرمایه‌گذاری را مختل می‌کند و ریسک سرمایه‌گذاری را بالا خواهد برد که منتج به کاهش تمایل صاحبان سرمایه به سرمایه‌گذاری خواهد شد.

نظر به دولتی بودن نظام بانکی و انحصاری بودن و یک‌تازی بدون رقیب، بانک‌های ایران تاکنون نتوانسته قوانین و مقررات خود را با نظام‌های بانکی روز دنیا تطبیق دهد. به همین دلیل از تحولات نوین بانکی، توسعه خدمات پولی و اعتباری، تکنولوژی ارتباطات بانکی و سیاست‌گذاری‌های نوین حوزه ارزی و دیجیتالی عقب مانده که خود مانع مهمی بر سر راه سرمایه‌گذاری خارجی محسوب می‌شود.

در نظام‌های مالی و اقتصادی دنیا، اطلاع‌رسانی و معرفی قانون‌های سرمایه‌پذیر سودمحور و استفاده از فن مذاکرات قوی جزء ارکان پیشرفت، موفقیت و سودآور به شمار می‌آیند در صورتی که در نظام مالی کشور عواملی همچون عدم شناسایی قانون‌های سرمایه‌گذار و عدم معرفی مناسب محیط‌های سرمایه‌پذیر سودآور و عدم آشنایی با فنون مذاکره و ضعف در اطلاعات مناسب از رویه و قوانین روز دنیا از موانع مهم جذب سرمایه‌گذاری خارجی برشمرده می‌شوند. بعد از اتمام دوران سرمایه‌گذاری، چنانچه صاحب سرمایه بخواهد سرمایه غیر نقدی و دارایی‌های خود را بفروشد، به دلیل افزایش نرخ تورم و کسب درآمد اضافی مربوط به مابه‌التفاوت ارزش ثبت سرمایه اولیه غیر نقدی و قیمت کنونی، امکان تبدیل این مبلغ به ارز را نداشته و باید مبادرت به صادرات کالای ایرانی برابر ارزش ریالی آن نماید. با توجه به محدودیت زمانی که در آیین‌نامه‌ها و مقررات قانون سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مبنی بر منع حمایت‌های قانونی از سرمایه‌گذار خارجی لحاظ گردیده، در صورتی که بعد از اتمام زمان قانونی مجوز سرمایه‌گذاری، سرمایه و سود حاصله را به خارج از کشور منتقل و مجوز مجدد اخذ ننماید، از هرگونه حمایت قانونی منع خواهد شد. این مسئله برای سرمایه‌گذاران خارجی نگران‌کننده است.

۲- مشکلات قانونی و حقوقی

چنانچه قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌ها خصوصاً در حوزه مالیاتی و گمرکی، شفاف، روشن و تسهیل‌کننده باشند، منتج به جذب سرمایه‌گذاری خارجی مناسب و حداکثری در کشور می‌شوند. البته باید بپذیریم برخی از قوانین ما، محدودیت‌ها و موانعی را بر سر راه سرمایه‌گذاران خارجی قرار می‌دهد. برخی از این قوانین دست و پاگیر، اصول ۱۳۹، ۸۱ و ۴۴ قانون اساسی هستند. همچنین، قابل ذکر است که قوانین اداره کار و تأمین اجتماعی از قبیل پرداخت حقوق و مزایا و مالیات، فعالیت سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌گذاران خارجی غیر قابل صرفه می‌نماید و توجه اقتصادی به خود نمی‌گیرد.

الف) اصل ۸۱ قانون اساسی: اصلی که هرگونه ثبت شرکت و تأسیس مؤسسات تجاری، خدماتی، صنعت و معدن توسط خارجی را اکیداً ممنوع کرده است. این اصل از اساسی‌ترین موانع سرمایه‌گذاری خارجی است. شورای نگهبان قانون اساسی، تفاسیر متعددی از این اصل ارائه نموده تا به تعدیل هرچه بیشتر آن کمک کند. انحصار اصل ۸۱ قانون اساسی با تصویب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، شکسته شد. اخیراً نیز انحصار این اصل در حوزه نفت برطرف شد و با نهایی شدن قرارداد IPC، امکان حضور و سرمایه‌گذاری خارجی در حوزه نفت بیشتر فراهم شده است.

ب) اصل ۴۴ قانون اساسی: این اصل نظام اقتصادی ایران را بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار کرده است. مانعیت اصل ۴۴ قانون اساسی تا حدودی با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ برطرف

شده است اما همچنان در مورد صنایع بزرگ، انحصار دولتی مانع ورود سرمایه‌گذار خارجی است. قانون حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی نیز صرفاً جواز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در بخش‌هایی امکان‌پذیر دانسته که بخش خصوصی امکان سرمایه‌گذاری در آن را دارد.

ج) اصل ۱۳۹ قانون اساسی: طبق این اصل، زمانی که یکی از طرفین دعوا سرمایه‌گذار خارجی باشد و موضوع محل اختلاف مربوط به اموال دولتی و عمومی باشد، حل اختلاف فقط با مصوبه مجلس و هیئت‌وزیران امکان‌پذیر است. مانعیت این اصل در سرمایه‌گذاری خارجی از آنجا ناشی می‌شود که سرمایه‌گذار خارجی معمولاً میانه‌خوبی با دادگاه‌ها و قوانین ملی نداشته و ترجیح می‌دهد حل اختلاف و دعاوی ناشی از اجرای قراردادهای تجاری بین‌المللی از طریق قواعد تجاری بین‌المللی و اصول و مقررات تجارت بین‌الملل که کم‌هزینه‌تر و سریع‌تر صورت می‌گیرد، انجام شود.

۳- وجود موانع برآمده از سیاست

در جهان کنونی، رقابت تنگاتنگی برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی توسط شرکت‌های چندملیتی وجود دارد که باعث اخذ تصمیم و سیاست‌های ویژه خواهد شد به‌طوری که علاوه بر دولت‌ها، مردم عادی نیز از نتایج چشمگیر این مقبولیت سیاسی و جذابیت اقتصادی بهره‌مند خواهند شد. هرگونه افراط و تفریط در سیاست کلان و اجرایی کشور مستقیماً امنیت سرمایه‌گذاران خارجی را جهت اجرای طرح‌ها و سرمایه‌گذاری خارجی به مخاطره خواهد انداخت. در کشور ما نیز با توجه به سیاست کلان و ایدئولوژی حاکم، محدودیت سیاسی و امنیتی فراوانی بر سر راه جذب سرمایه‌گذاران خارجی وجود دارد که امید است با توجه به اخذ تصمیم و تصویب قوانین حمایتی و کاهش تنش منطقه و فرمانطقه‌ای، حاشیه امنی برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم آید.

جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران معیارهایی همچون جذاب بودن محیط سرمایه‌گذاری و تأمین منابع طرفین، سیاست‌های اقتصادی، هزینه‌های تولید در کشور میزبان، وجود زیرساخت‌های مناسب برای حمل‌ونقل و ارتباط، تسهیل رقابت و منع انحصار بهبود فضای کسب‌وکار دارد که از عوامل اقتصادی محسوب می‌شوند. می‌توان عمده‌ترین عوامل اقتصادی مربوطه را به پارامترهای زیر تقسیم‌بندی نمود؛ اول، عوامل حقوقی که منتج به وجود ثبات در قوانین و مقررات مرتبط با موضوع سرمایه‌گذاری در کشور، مقررات زدایی، کاهش پیچیدگی در سیستم‌های مالی یا کاهش بار اداری می‌شوند. دوم، عوامل سیاسی که کاهش ریسک حکمرانی، عوامل سیاسی و آزادسازی اقتصادی را در پی دارد.

نکات مؤثر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

مثبت‌اندیشی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی با وجود تجربه‌های تاریخی ناموفق، عاملی مهم جهت ایجاد دیدگاهی منفی نسبت به این مقوله شده که توصیه به مثبت‌اندیشی جهت اقبال عمومی می‌تواند انگیزه جذب سرمایه‌گذاری خارجی را افزایش دهد.

پایین نگه داشتن ریسک سرمایه‌گذاری در کشور، لازمه محیط کم‌ریسک، اطمینان به سرمایه‌گذار خارجی جهت حفظ اصل سرمایه و عواید حاصله از آن و ایجاد امنیت پایدار در فضای کسب‌وکار است.

توسعه همه‌جانبه بازارهای مالی: عدم توسعه همه‌جانبه ابزار کلیدی بازار سرمایه (سهام عادی و ممتاز و نیز مدیریت دارایی از قبیل صندوق سرمایه‌گذاری و سبدگردانی) و ناشناخته ماندن ابعاد مختلف این بازار و عدم قوانین حمایتی مناسب باعث ناکارآمدی این بخش عظیم اقتصادی گردیده که توجه و توسعه هوشمندانه این ابزار می‌تواند موجب توانمندی بازار سرمایه در ایران شود.

ایجاد امنیت و بیمه نمودن سرمایه‌گذار خارجی: در شرایطی که امنیت مالی و جانی سرمایه‌گذار تهدید نشده، خطراتی همچون سلب مالکیت و نقض قرارداد در کمین وی نباشد و محیطی کم‌ریسک فراهم شود، سرمایه‌گذار خارجی با انگیزه و قدرت بالا پا به این عرصه خواهد گذاشت.

کاهش بروکراسی اداری: از عواملی که سرمایه‌گذار را سرد و بی‌انگیزه خواهد نمود، قوانین اداری پیچیده و رفت‌وآمدهای فراوان است. می‌توان با اصلاح روش کار و بهبود آیین‌نامه و مقررات، این معضل دست و پاگیر را از سر راه برداشت.

موانع حقوقی جذب سرمایه‌گذاران و تأمین مالی در ایران

سرمایه‌گذاری خارجی و روش جذب تأمین مالی، دارای قدمت چند دهه در ایران بوده و از محدودیت و سخت‌گیری قوانین مربوطه به مرحله اصلاح و ایجاد قوانین حمایتی و رضایت‌بخش جهت جذب سرمایه‌گذاران خارجی برخوردار است. امروزه، شاهد توجه ویژه و تخصصی به قوانین و بخشنامه‌ها و فرآیند سرمایه‌گذاری خارجی و اصلاحات فراوان در این حوزه هستیم. از آنجاکه بازار سرمایه، پتانسیل بالایی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد، در هر دوره قانون‌گذاری برای سرمایه‌گذار خارجی بخشی از بازار سرمایه نادیده گرفته شده است. نظر به وجود قوانین تخصصی سرمایه‌گذاری خارجی در حوزه بازار سرمایه، ناگزیر قانون تشویق و حمایت لازمه از سرمایه‌گذاری خارجی به مرحله اجرا در آمده که خود ایجاد فساد فراوان در این حوزه را به دنبال داشته است. برای نمونه، غیر مشمول بودن آیین‌نامه اجرایی (بند ج) ماده ۱۵ قانون برنامه چهارم توسعه و آیین‌نامه سرمایه‌گذاری خارجی در بورس و بازار خارج از بورس (کالای بورسی) که این نواقص باعث عدم استفاده از تمام ظرفیت بازار سرمایه، سردرگمی سرمایه‌گذار خارجی در زمینه بورس کالا و کاهش تمایل وی برای سرمایه‌گذاری خواهد شد. لذا نیاز به بررسی بیشتر و تخصصی قوانین مادر همچون قوانین حمایتی، انگیزشی و قانون مربوط به بازار سرمایه و اوراق بهادار، مشهود است.

در حال حاضر، نقطه عطف این روش، مقابله مسائل حقوقی در مباحث تأمین مالی خارجی است که مساعد شده است. وجود قوانین ملی و اسناد حقوقی در صحنه بین‌المللی، نحوه برخورد قانون‌گذاران کشورها با موضوع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تحت پوشش قرار داده است. برای نمونه، به موجب حقوق بین‌الملل (اصل حاکمیت دائمی کشورها بر منابع طبیعی خود)، هیچ کشوری مجبور نخواهد بود رفتار گزینشی را نسبت به سرمایه‌گذار خارجی در پیش گیرد.

حمایت حقوق مالکیت سرمایه‌گذار خارجی

با توجه به شروط مقرر در همه معاهدات دوجانبه سرمایه‌گذاری، اعم از عرف و اسناد بین‌المللی مرتبط با سرمایه‌گذاری، کشورها را به رعایت حقوق مالکیت سرمایه‌گذار خارجی ملزم می‌نماید. این حمایت‌های حقوقی عبارت‌اند از: منع اخذ مالیات مضاعف: در اغلب کشورها یکی از راه‌های ارتقاء انگیزه برای سرمایه‌گذاران خارجی، اجرای طرح‌های تشویقی و عدم اخذ مالیات از آنان است. این مورد، روش کلیدی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. شناسایی حق واگذاری: پذیرش و اعطای حق واگذاری از طرف دولت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی سرمایه‌پذیر از مهم‌ترین دغدغه‌های سرمایه‌گذار خارجی است.

منع سلب مالکیت: گاه دولت‌ها به بهانه حفظ امنیت و منافع ملی، از طریق مصادره و محدودیت‌های تحمیلی، سرمایه‌گذار خارجی را که برای توسعه در آن محدوده مبادرت به سرمایه‌گذاری نموده، به استناد حاکمیت دولت سرمایه‌پذیر از حقوق مالکانه محروم می‌نمایند.

انتقال اصل و سود سرمایه به خارج و تأمین ارزش مورد نیاز: از اصول مهم معاهدات چندجانبه سرمایه‌گذاری خارجی، خارج نمودن اصل سرمایه و سود حاصل از آن به کشور سرمایه‌گذار است. اگر دولت میزبان از خروج این عواید جلوگیری نماید، این سرمایه‌گذاری بی‌نتیجه خواهد ماند.

بیمه: جهت حمایت از سرمایه‌گذار خارجی، ارائه خدمات پوششی بیمه از سوی دول و مؤسسات بین‌المللی از مناسب‌ترین و رضایت‌بخش‌ترین راه کارها محسوب می‌شود (از قبیل کنوانسیون میگا^۱ یا آژانس تضمین سرمایه‌گذاری میگا^۲). اعضاء گروه بانک جهانی که بیمه ریسک سیاسی را پیشنهاد می‌دهد، در سال ۱۹۸۸ با سرمایه یک میلیارد دلار موفق می‌شود چتر حمایتی مناسبی را فراهم نموده تا سرمایه‌گذاران در حاشیه امنیت این سازمان بتوانند با فراغ خاطر اقدام به سرمایه‌گذاری نمایند.

از طرفی، جمهوری اسلامی ایران که در سال ۲۰۰۳ به میگا پیوست، تلاش دارد بتواند از ظرفیت خود جهت جذب سرمایه‌های خارجی استفاده نموده و از سوی دیگر، چتر حمایتی مناسبی با استفاده از خدمات آژانس برای سرمایه‌گذاران ایرانی فراهم آورد. به عبارت دیگر، سرمایه‌گذاران ایرانی نیز فرصت خواهند یافت تا تحت پوشش بیمه آژانس در بسیاری از کشورهای جهان و بالأخص کشورهایی چون افغانستان سرمایه‌گذاری کنند. آزادی تجارت: در اغلب معاهدات دوجانبه، هرگونه الزام که سرمایه‌گذار از سوی دولت میزبان بر کارکرد و فعالیت‌های تجاری خویش متحمل و آزادی عمل وی را مختل نماید و بالاجبار تجارت وی را در مسیر از پیش تعیین شده تحت تأثیر قرار دهد، ممنوع اعلام شده است.

حق توسل به داوری: جهت جلب اطمینان سرمایه‌گذار خارجی از حق طبیعی خود و دسترسی به یک مرجع رسیدگی‌کننده بی‌طرف جهت حل و فصل اختلافات در خارج از دادگاه، توجه خاصی به روابط تجاری و سرمایه‌گذاری بین‌المللی شده و شرط ارجاع شکایات به داوری بی‌طرف در معاهدات لحاظ می‌شود.

حمایت دیپلماتیک: سرمایه‌گذار خارجی در صورت داشتن شکایتی از دولت میزبان و سرمایه‌پذیر می‌تواند ابتدا از طریق دولت خود به صورت تلفنی با دولت مدعی علیه وارد مذاکره شده و احقاق حق و مطالبات خود را خواستار شود. سپس در صورت حل نشدن موضوع با مراجعه به دادگاه بین‌المللی در پی جبران و ترمیم خسارت وارده برآید (عزیززاده آرایبی و شهبازی‌نیا، ۱۳۹۱: ۱۰۵).

موافقت دول و بنگاه اقتصادی سرمایه‌پذیر در اعطای حق مالکیت سرمایه‌گذار خارجی

اگر دولت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی سرمایه‌پذیر نسبت به اعطای حق مالکیت سرمایه‌گذار خارجی و تمدید حقوق مدت‌زمان حضور وی پس از پایان قرارداد استنکاف ورزند، مطابق حقوق بین‌المللی باید غرامت بپردازند. در صورت خودداری از پرداخت خسارت، مرتکب تخلف بین‌المللی شده و باید در دادگاه‌های بین‌المللی جوابگو باشند (نیک‌جاه، ۱۳۹۴: ۱۱۴).

برخورد حقوق بشر با حقوق بین‌المللی سرمایه‌گذاری از این منظر قابل تأمل است که از یک طرف، بر اساس عرف معاهدات، اسناد و اعلامیه‌های حقوق بشری، همه دولت‌ها ملزم به رعایت اصول و قواعد حقوق بشر در زمینه محیط‌زیست و توسعه پایدار هستند. از طرف دیگر، حمایت از سرمایه‌گذاران بر اساس اصول و استانداردهایی چون رفتار منصفانه و عادلانه و دکرترین انتظارات معقول که در دهه‌های اخیر پذیرفته شده، باید محترم شمرده شود. بر این اساس، دولت‌ها نمی‌توانند بر اساس معاهدات سرمایه‌گذاری، ناقض تعهدات بین‌المللی حقوق بشری شوند و در صورت نقض آن، مسئولیت بین‌المللی متوجه آن‌ها خواهد بود.

1. MIGA Convention.

2. Multilateral Investment Guarantee Agenc.

نتیجه‌گیری

توجه به موانع و چالش‌های سرمایه‌گذاری خارجی برای قانون‌گذار و حقوق‌دانان اقتصادی اهمیت بسزایی دارد. ایران بستر مناسبی برای سرمایه‌گذاران خارجی است اما برخلاف تبلیغات رسانه‌ای، شرکت‌های بزرگ در ورود و سرمایه‌گذاری در بازار داخلی ما با تردید مواجه هستند. انحصار دولتی و ناکامی در نیل به بازار آزاد و خصوصی‌سازی، تشویق‌ها و حمایت‌ها را در سرمایه‌گذاران از میان می‌برد.

با توجه به اینکه وجود یک ساختار حقوقی جامع و فراگیر، توان موفقیت در جذب سرمایه‌گذاری خارجی را افزایش می‌دهد و از آنجا که قانون حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای کنونی کشور باشد، لذا بیش‌ازپیش ضرورت بازنگری قوانین موجود، مهم و ضروری است.

برای تکمیل و جامعیت‌بخشی به قوانین و آیین‌نامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی لازم است رویه ثابت و روشنی در پیش گرفت چرا که در صورت اتکا و رجوع بیش‌ازحد به قوانین (به استثناء قوانین کار و مالیات و عملیات بانکی)، جذابیت‌های سرمایه‌گذاری خارجی کاهش پیدا می‌کند.

اغلب حقوق‌دانان کشور معتقدند که بعد از انجام اصلاحات قابل توجه در تأمین امنیت سرمایه‌گذاران خارجی، شرایط سرمایه‌گذاری بسیار مناسب‌تر از گذشته شده است. از آنجا که ملی کردن اموال خارجی‌ان، سلب مالکیت از حقوق آشکار هر کشوری است و صرفاً در زمینه شیوه ارزیابی جبران خسارت محل مناقشه است، قوانین فعلی ایران (اعم از سلب مالکیت قانونی، پرداخت غرامت مناسب) را تضمین نموده و رفتار ملی را نشان می‌دهد. لذا بر اساس قانون سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی از حقوق و امتیازات یکسانی برخوردارند.

در اقتصادهای پیشرفته، نسبت بدهی به تولید ناخالص داخلی^۱ بالا است. در نتیجه، در حال حاضر این ظرفیت وجود دارد که فاینانس‌های بیشتری را از کشورهای مختلف دریافت نموده، در عین حال به اعتبار خود اضافه کنیم و رشد اقتصادی بیشتر به دست آوریم. ایران، با بهره‌مندی از ظرفیت‌های منحصر به فردی همچون دسترسی به بازار آسیای مرکزی، هند و پاکستان از یک سو و اروپا از سوی دیگر، بهره‌مندی از منابع عظیم نفت، گاز، معادن متنوع و قابلیت به کارگیری انرژی‌های تجدیدپذیر، داشتن جمعیت گسترده جوانان تحصیل کرده و پرانگیزه، موقعیت خاص جغرافیایی، جاذبه‌های گردشگری تاریخی و بسیاری مزایای برجسته دیگر می‌تواند به کشوری مناسب برای سرمایه‌گذاری خارجی تبدیل شود. نتیجه چنین اقداماتی، رشد و توسعه ایران، ایجاد اشتغال، درآمدزایی و کاهش معضلات اجتماعی در آینده درازمدت خواهد بود. باز شدن قفل فاینانس پروژه‌ها در گرو رفع و یا حداقل کاهش ریسک مطرح شده است.

پیشنهادهای

- ۱- قوانین پذیرش، ورود افراد و ثبت سرمایه‌گذاری به‌طور شفاف تدوین شوند.
- ۲- جهت سرمایه‌های ورودی به کشور، حقوقی تعیین و تسهیلاتی فراهم شود. موضوع مهم در مرحله پذیرش سرمایه خارجی، اعطای تسهیلات مالی به سرمایه‌گذاران است.
- ۳- سازمان‌دهی مجدد معاهدات دوجانبه و چندجانبه سرمایه‌گذاری از طریق بازنگری، ارزیابی مجدد، دقت، مراقبت و تلاش متعارف برای در نظر گرفتن تعهدات طرفین.
- ۴- فراهم‌سازی امکان شناسایی برتری قواعد حقوق بشری بر حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی از طریق تفسیر بر اساس اصول تعیین‌شده حقوق بین‌الملل همچون بخش ۳ ماده ۳۱ کنوانسیون حقوق معاهدات وین توسط دیوان داوری سرمایه‌گذاری.

۵- دولت می‌تواند در تأمین شرایط مناسب برای فضای کسب‌وکار و افزایش کارایی و در نتیجه، افزایش نرخ بازگشت سرمایه بسیار مؤثر باشد. ثبات و پایداری اقتصادی و سیاسی و نقدینگی ملایم در کوتاه‌مدت خواهد توانست از طریق افزایش نرخ بازگشت خالص سرمایه، موجب تشویق بیشتر سرمایه‌گذار خارجی شود. علاوه بر این، سیاست‌های تشویقی دولت در ایجاد و گسترش زیرساخت نیروی انسانی تحصیل کرده می‌تواند تأثیر مثبتی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی داشته باشد.

۶- اجرای راهبردهای حقوقی حمایت از مالکیت سرمایه‌گذاران خارجی در سیستم تجارت بین‌المللی از قبیل اصلاح قوانین اخذ مالیات، کاهش عوارض گمرکی، اعطای حق واگذاری و مالکیت، موافقت با انتقال ارز حاصل از ایجاد دارایی و عواید حاصله از آن به خارج، بیمه نمودن، پذیرش مسئولیت حقوقی بین‌المللی و پرداخت غرامت باعث می‌شود سرمایه‌گذار خارجی با اطمینان و احساس امنیت بیشتری اقدام به ورود سرمایه خود به کشور یا بنگاه اقتصادی سرمایه‌پذیر نماید.

منابع

- اسماعیل‌زاده، علی و امیری، حمید. (۱۳۹۴). بررسی ابزارهای نوین تأمین مالی و راهکارهای اجرایی نمودن آن در بانک تجارت، *فصلنامه اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)*، ۹(۳۱)، ۵۷-۷۵.
- عزیززاده آرای، فاطمه و شهبازی‌نیا، مرتضی. (۱۳۹۱). رابطه حقوق ملی و بین‌المللی در دعاوی سرمایه‌گذاری، *پژوهشنامه اندیشه‌های حقوقی*، ۱(۱)، ۱۰۳-۱۲۱.
- علمدار، سیدجواد و شاکری، اقبال. (۱۳۹۳). مدیریت در انتخاب و روش تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی، فاینانس داخلی یا خارجی، *کنفرانس بین‌المللی مدیریت*، تهران.
- علی‌شیری، بهروز و شمس‌عراقی، شراگیم. (۱۳۹۲). تأمین منابع مالی و سرمایه‌گذاری خارجی: مبانی، الزامات، اقدامات و دستاوردها، *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، ۱(۲)، ۴۳-۸۴.
- فیضی چکاب، غلام‌نبی، تقی‌زاده، ابراهیم، فهیمی، عزیزاله و خدادادی دشتکی، خداداد. (۱۳۹۴). بررسی موانع و کاستی‌های تأمین منابع مالی خارجی در حقوق ایران، *فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی*، ۳(۱۱)، ۱۴۹-۱۷۸.
- نیک‌جاه، جواد. (۱۳۹۴). *جبران خسارت در حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری*. چاپ اول، تهران: انتشارات مؤسسات مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهردانش.
- یوسفی کشکا، مصطفی. (۱۳۹۰). بررسی روش‌های تأمین مالی پروژه‌های زیربنایی در شرایط تحریم و جذب سرمایه، *همایش ارتقاء توان داخلی*، رویکرد مدیریت نوآورانه، تهران.

- Krishnamurthy V. S. & Frederick, T. (2016). Law and Project Financ. *Journal of Financial Intermediation*, 25(C), 154-177
- Pieter, J. K. (2014). Investor-State Dispute Settlement (ISDS) Provisions in the EUS International Investments Agreements. Policy Department DG External Policies.
- The World Trade Organization Annual Report. (1996). ISSN 1020-4997, ISBN 92-870-1163-X
- UNCTAD. (2013). *World Investment Report*, Access from: <https://unctad.org>

